

Válságstatisztika

Bagó Eszter
kandidátus,
a KSH elnökhelyettese
E-mail: eszter.bago@ksh.hu

A tanulmány áttekintést ad arról, hogy a 2008-ban kirobbant gazdasági-pénzügyi válság hogyan érinti, érintheti a statisztikai adatszolgáltatással kapcsolatos igényeket. Megállapítja, hogy a válság előrejelzésének az elmaradása nem a rendelkezésre álló statisztikai adatok hiányán múltott. Ugyanakkor a válság folyamatai, elsősorban a pénzügyi szektor vonatkozásában, a statisztikai adatgyűjtés bővítésének szükségességére hívják fel a figyelmet. A cikk bemutatja a nemzetközi szervezetek ezzel kapcsolatos kezdeményezéseit. Részletesebben foglalkozik a válságkezelő intézkedések költségvetési elszámolásával és a válság társadalmi hatásainak mérésével. A válságból adódó már felismert statisztikai kihívásokat mutatja be a szerző, utalva arra is, hogy ezek legtöbbjét jelenleg csak megfogalmazni tudjuk, megoldásuk még időt, nemzetközi együttműködést, statisztikai innovációkat igényel.

TÁRGYSZÓ:
Gazdasági válság.
Gazdasági jelzőszámok.

A 2008-ban kirobbant pénzügyi, gazdasági válság hatásai a hivatalos statisztikai szolgálatot is érintik. A nemzeti statisztikai hivatalok sem vonhatták ki magukat a költségvetési takarékosági intézkedések alól. A válságkezelés Európa számos országában az állami költségvetést anticiklikus, kiadást növelő intézkedésekre ösztönözte és ez a közigazgatásra fordított kiadások terén csak erősíti a további megtakarítások szükségességét. A hivatalos statisztikai szolgálatok működési kiadásaik terén takarékoságra és megtakarításokra kényszerülnek. A statisztika előállításával kapcsolatban a költségvetési korlátok Európa-szerte szűkülnek, ami további ösztönzést kell adjon a statisztikai fejlesztések terén a prioritásképzésnek, az ésszerűbb tervezésnek.

Míndez azonban az európai statisztikai rendszer „belügyének” tekinthető. A felhasználókat alapvetően a következő érdeklí: a statisztika tudja-e követni a világszerte turbulenssé váló gazdasági és társadalmi folyamatokat; segíti-e az eligazodást ezekben a folyamatokban?

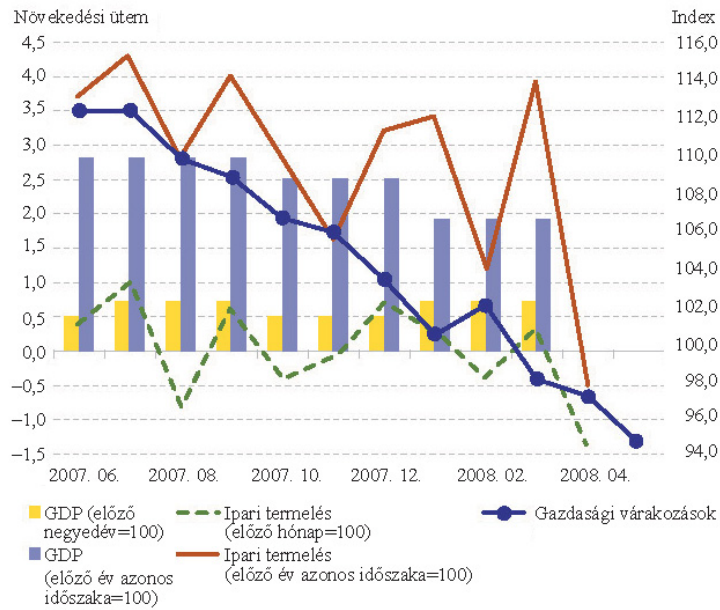
1. Mit mutatott a statisztika 2008-ban?

A pénzügyi, gazdasági válság kezdetét a Lehman Brothers Befektetési Bank 2008. szeptemberi összeomlásához kötik az elemzők. Ekkor pattant ki az a bizalmvesztési folyamat, amely a pénzpiacok megbénulásához, a finanszírozási források kiapadásához, a gazdasági kilátások megítélése terén negatív fordulathoz és a reálgazdasági teljesítmények zuhanásához vezetett.

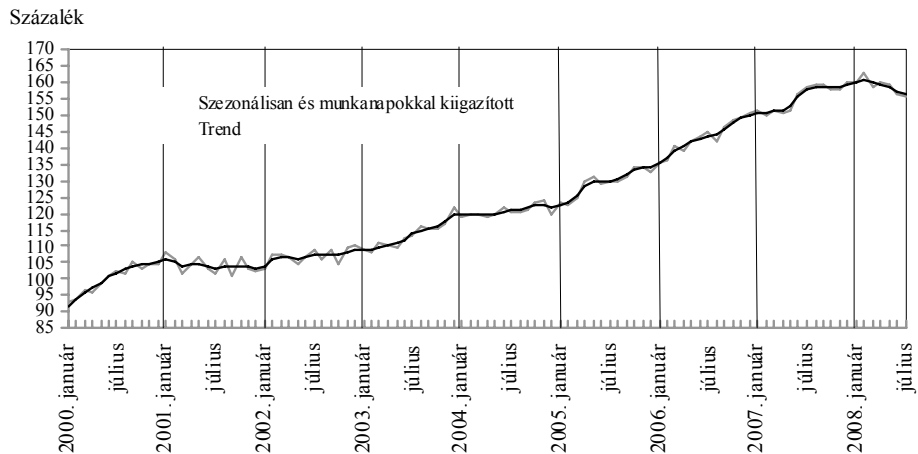
A pénzügyi válság már csökkenő növekedési ütemek mellett érte el a világgazdaságot. Az OECD rövid távú statisztikai mutatókból számított kompozit indexe (Composit Leading Indicators – CLI) 2008 júliusában, a májusi adatok alapján már erősödő lassulást mutatott az OECD és az Európai Unió országaiban (OECD [2008]). Az Eurostat által közzétett évközi fő gazdaságstatisztikai mutatók (Principal European Economics Indicators – PEEI) 2008 júliusában publikált, májusra vonatkozó adatai is az európai gazdaságok csökkenő teljesítményét és a gazdasági várakozások romlását jelezték. (Lásd az 1. ábrát.)

A magyar gazdaság növekedésében kulcsszerepet játszó ipari termelés és export estében a 2008 júliusára vonatkozó statisztikai adatok trendfordulót mutattak. (Lásd a 2. és a 3. ábrát.)

1. ábra. Az EU27 főbb gazdaságstatisztikai mutatói, 2008. július

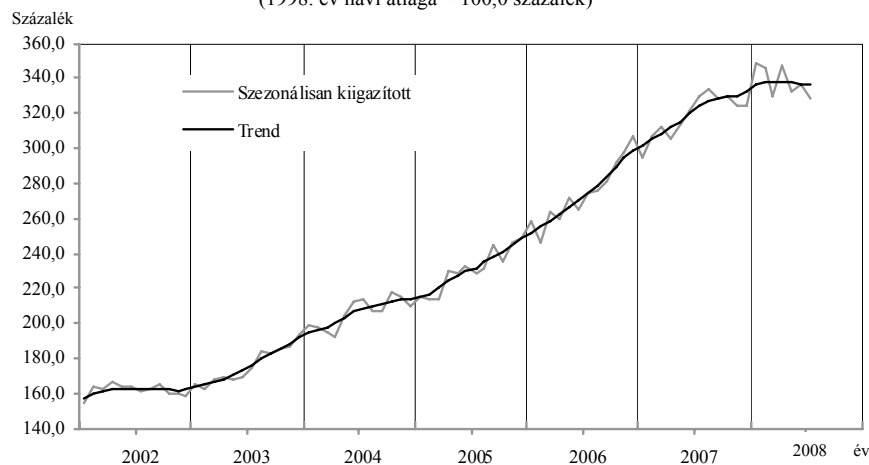

Forrás: EC [2008].

2. ábra. Magyarország ipari termelésének volumenindexe, 2008. július
(2000. év havi átlaga=100 százalék)

Forrás: KSH Gyorstájékoztató, 2008. 158. sz.

3. ábra. Magyarország exportjának volumenindexe, 2008 július
(1998. év havi átlaga = 100,0 százalék)

Forrás: KSH Gyorstájékoztató. 2008. 171. sz.

A főbb gazdasági mutatók alakulása, 2008
(Előző év azonos időszaka = 100,0 százalék)

Mutató	Magyarország		EU27	
	2008. IV. negyedév	2008. év	2008. IV. negyedév	2008. év
Bruttó hazai termék (kiigazítás nélküli, nyers adatok)	97,5	100,6	98,2	100,9
Ipari termelés volumenindexe	88,5	100,0	91,3	98,2
Külkereskedelmi termékforgalom euróban számított értékindexe				
Export	89,8	105,6	91,1	102,1
Import	90,9	105,6	91,9	102,4
Munkanélküliségi ráta	8,00	7,9	7,4	7,0
Kiskereskedelmi forgalom (naptárhatastól megtisztítva)	97,7	98,2	98,7	100,2

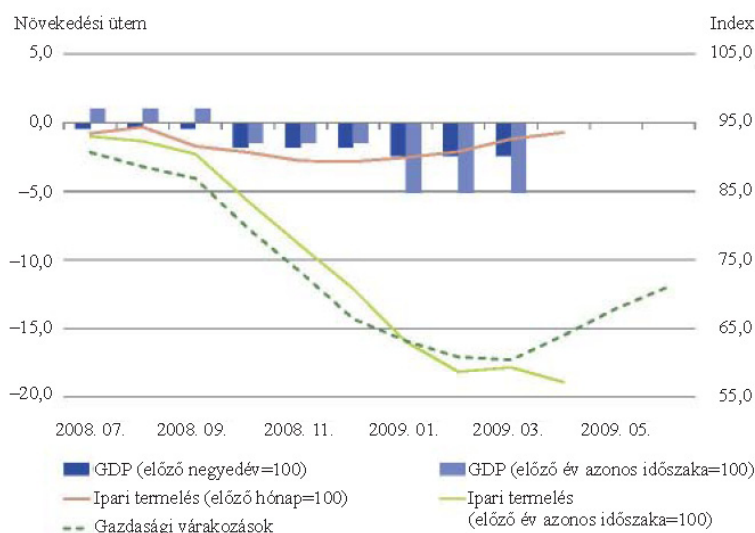
Forrás: KSH, Eurostat.

A gazdasági folyamatok trendváltását tehát az évközi statisztikai mutatók már a pénzügyi válság kitörése előtt egyértelműen jelezték. Az ezekre az adatokra alapuló európai előrejelzések már az év közepén az európai gazdaságok lassulását prognosztizáltak 2008 második félévére. A különböző előrejelzéseket összesítve az Eurostat júliusi

kiadványában a rövid távú kilátások összegzéseként megállapította a recesszió bekövetkezésének valószínűségét (EC [2009a]. 2008 augusztusában a Magyar Nemzeti Bank új előrejelzést készített: „...a második negyedévben az európai adatok visszaesésre utaltak. Bár az erőteljesen ingadozó negyedéves változás okoz némi bizonytalanságot az általános trend pontos megítélésében, az európai növekedés határozott lassulása egyre világosabban látszik. Számottevő kockázatát látjuk annak, hogy az európai lassulás jelentősebb lesz az általunk feltételezettnél, ami a hazai növekedési pályában is érzékelhető lefelé mutató kockázatot jelent.” (MNB [2008] 7. old.)

Az éves statisztikai idősorok 2008. évre vonatkozó adatai elfedik azt a súlyos zuhanást, ami 2008. negyedik negyedévében bekövetkezett. (Lásd a táblázatot.) A 2008-ra vonatkozó legfontosabb gazdasági adatok enyhe növekedést/stagnálást mutatnak. Ezen belül azonban az ipari termelés, az export, illetve a makrogazdasági teljesítményt mutató GDP – egyes összehasonlítások szerint – a nagy gazdasági világválság idején tapasztaltnál meredekebben csökkent a negyedik negyedév során. A munkanélküliség, illetve a fogyasztás adatai a reálgazdasági teljesítmények visszaesését természetesen csak késéssel követték, és még inkább igaz ez a társadalmi hatások megjelenésére (elszegényedés, a társadalmi leszakadást fékező szociális kiadások alakulása).

4. ábra. Az EU27 főbb gazdaságstatisztikai mutatói, 2009. július

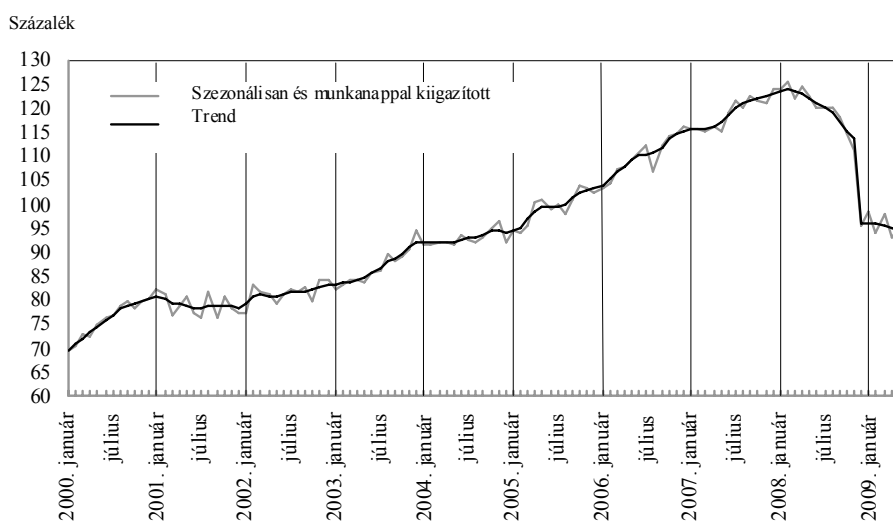

Forrás: EC [2009a].

Az előrejelzések szerint, ha 2009. negyedik negyedévére a gazdasági helyzet stabilizálódik és 2010. már a válságból való kilábalás éve lesz, az éves statisztikai idő-

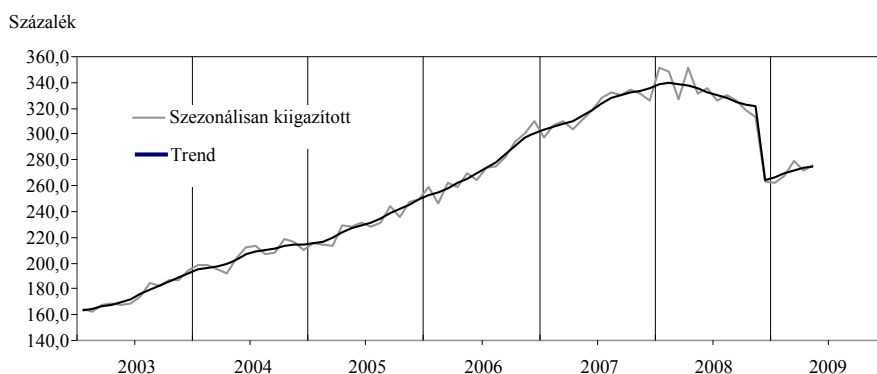
sorok a bázishatás miatt a 2009. évre vonatkozóan mutatják majd a legalacsonyabb teljesítményt. Ugyanakkor az évközi adatok a 2009. év első felében a 2008. év végi állapothoz képest nem mutatnak már jelentős csökkenést. (Lásd a 4., az 5. és a 6. ábrát.) A hónap/hónap indexek a visszaesés mértékének enyhülésére, stagnálására utalnak. Az EU27-hez hasonlóan a magyar adatokban is ez a tendencia látszik.

5. ábra. Magyarország ipari termelésének volumenindexe, 2009. május
(2005. év havi átlaga = 100 százalék)

Forrás: KSH Gyorstájékoztató 2009. 112.

6. ábra. Magyarország exportjának volumenindexe, 2009. május
(1998. év havi átlaga = 100,0 százalék)

Forrás: KSH Gyorstájékoztató 2009. 120. sz.

A gazdasági kilátások mérlegelésekor az évközi európai statisztikák vezetnek az elemzőket, akik az adatok alapján 2008 végétől még 2009 májusában is az előrejelzések leszállítására kényszerültek. Az Eurostat által (2009. júliusban) közzétett rövid távú jelzőszámok (PEEI) alapján először 2009 júliusának közepén fedezhettek fel az elemzők „friss, zöld hajtásokat” a gazdaság teljesítménymutatóiban: az európai országok exportja stabilizálódni látszik, a készlet és rendelésállomány adatok javultak (Melander *et al.* [2009]).

2. Mit nem mutatott a statisztika?

2008 közepén a rövid távú gazdasági folyamatok alapján készült előrejelzések nem számoltak az amerikai jelzálogpiacon bekövetkezett összeomlás (az ún. subprime válság) tovaterjedő hatásával. Ez a várakozás nem volt alaptalan, hiszen az amerikai ingatlanár-buborék kipukkadását (2007 augusztusát) követően úgy tűnt, hogy a válság lokalizálódott. Hihetőnek mutatkozott az a feltételezés, hogy a világ pénzpiacaihoz mérve nem jelentős nagyságú amerikai ingatlanpiac összeomlásának hatásai csak az érintettekre korlátozódnak.

A 2008 szeptemberében a világ pénzpiacai szinte napok alatt omlottak össze. Ennek az összeomlásnak az előrejelzése csak keveseknek sikerült. A hagyományos előrejelzési módszerekkel a 2008 szeptemberében bekövetkezett fordulatot nem lehetett kimutatni. A pénzügyi válság kitörése és felgyorsuló terjedése mögött nem számszerűsíthető tényezők álltak: a bizalomvesztés, a gazdasági szereplők racionálisnak tekintett magatartásának megváltozása, a globalizáció elsöprő ereje.

Utólag természetesen fel lehet ismerni azokat a jeleket, amelyek számos országban a válság kialakulására utaltak: az ingatlanpiaci keresletnek a gazdasági növekedésnél lényegesen gyorsabb bővülése, árrobbanás az ingatlanpiacokon, a lakossági eladósodás növekedése, az alacsony kamatszintek, a kötvénypiacok alacsony rizikóprémiumai, a költségvetési hiány növekedése. Mindezek a statisztikákban jól nyomon követhető jelek a pénzügyi piacok túlfűtöttségére utalhattak, de nem bizonyultak elég markánsnak ahhoz, hogy világgazdasági válság bekövetkeztét valószínűsítsék.

A válság a fejlett országokból indult ki, éppen azokból, ahol a statisztikai rendszer, ezen belül a pénzügyi szektorra vonatkozó statisztika is a világon a legfejlettebb. A jelenlegi helyzet eltér attól, amit az 1990-es évek ázsiai és dél-amerikai pénzügyi válságánál tapasztaltunk. Akkor a nemzetközi szervezetek a válság kirobbanásában a térség országainak pénzügyi, makrogazdasági helyzetére vonatkozó, megbízható statisztikai adatok hiányának a szerepét is hangsúlyozták.

2008-ban a megbízhatónak tekintett makrogazdasági és pénzügyi statisztikai adatok egész sora állt rendelkezésre az elemzéshez. Az elmúlt években nemzetközileg összehangolt fejlesztések fejeződtek be ezeken a területeken. Az IMF évek óta jól működő statisztikai normái (Special Data Dissemination Standards), az Eurostat kötelező statisztikai előírásai és szigorú minőségi irányelvei mellett kevés kétség merülhet fel a statisztikai adatok relevanciájával kapcsolatban. A nemzetközi szervezetek egymással versengve bővítik honlapjaikat a mindenki által ingyen hozzáférhető adatokkal. A gazdaságstatisztikai adatokból számos indikátorgyűjtemény és előrejelző-eszköz készült. (Például az Eurostat kialakította a már említett PEEI-indikátorokat, honlapján megtalálható az ún. üzletciklus-óra. Az OECD is havonta közli a legfontosabb gazdasági mutatókat, amelyek alapján a gazdasági trendek alakulásának nyomon követésére kompozit indikátort is számol.)

Utólag azonban bebizonyosodott, hogy mindez az adatbőség elfedte a válság ki-robbanásához vezető tényezőket. Ennek talán legfontosabb oka, hogy a pénzügyi szektorra vonatkozó adatok a valós kockázatokat nem mutatták ki.

Az 1990-es évek második felétől a pénzügyi intézményrendszer átláthatósága folyamatosan romlott. A növekvő likviditásbőség és kockázatvállalási hajlandóság nyomán a pénzügyi piacokon számos közvetítő intézmény és ún. egyéb pénzügyi szervezet jelent meg. Ezek tevékenységének elemzéséhez a pénzügyi szektorra gyűjtött adatok – amelyek a hagyományos banki szervezetek működése szerint alakultak ki – nem bizonyultak hitelesnek. Emellett elszaporodtak az „innovatív”, „speciális célú” pénzügyi konstrukciók (például a különböző kockázatú eszközök összecsomagolása, a másodlagos piacok). Ezek mérlegen kívül kerültek számbavételre, vagy éppen olyan megoldásokat testesítettek meg, amelyek a valós kockázatok elfedését szolgálták. A pénzügyi szektor intézményi és ügyleti struktúrájában felszaporodó anomáliák miatt a pénzügyi intézmények valós kockázati kitettséget a pénzügyi ellenőrzés, a pénzügyi felügyeletek sem tudták követni, ezért ennek pontos statisztikai számbavételére sem kerülhetett sor.

A makrostatisztikai adatok előrejelző-képességét befolyásolták a hagyományosan használt eszközértékelési módszerek is. A nemzeti számla számítások egyik alapelve, hogy az eszközök értékelése piaci áron történik. Ennek a módszernek a gazdasági szereplők racionális magatartásának feltételezése és a piacok hatékony szabályozási képességével kapcsolatos meggyőződés az alapja.

A 2008 szeptemberében történtek utólag mutattak rá arra, hogy a pénzpiacok fejleményei nem igazolják ezeket az alapelveket. Visszatekintve vált világossá, hogy az ingatlanpiacok szereplőinek magatartása nem volt racionális. Az ingatlanárak jövőben is töretlen növekedésére spekulálva túlértékelték a jelzáloghitelek fedezettségét. A tőkepiacokon hosszú évek óta jelen levő likviditásbőség pedig elaltatta a piaci szereplők kockázatkezelésében az óvatosságot. A pénzpiacokon tapasztalt, utólag már merésznek bizonyuló magatartást egy ponton (egy jelentős pénzintézet, a Lehman

Brothers csődjének bejelentésekor) általános bizalomvesztés és bizalomhiány váltotta fel. Az eszközök értéke rohamosan, a racionálisnak vélt szint alá csökkent. A piaci mechanizmusok oly annyira eltorzultak, hogy a hagyományos, konzervatív kockázatelemzés szerint hitelképesnek tekinthető hiteligények finanszírozása is megszűnt.

A válság kitörése mögött egyrészt egy objektívnek, elvben mérhetőnek ítélt jelenség, a piaci szereplők hibás kockázatértékelése állt. Ezt néhány elemző még idejében fel is fedezte, véleményük azonban nem talált konszenzusra. Másrészt azonban a válság elsöprő erejét nem számszerűsíthető és racionálisan előre nem jelezhető tömeges magatartásváltozás mozgatta.

3. Válasz a válságra: a nemzetközi szervezetek statisztikai kezdeményezései

A statisztikának természetesen nemzetközi és országos szinten is képesnek kell lennie arra, hogy kielégítse a gazdaságpolitikai döntéshozók adatigényeit. Jelen esetben ez azt jelenti, hogy a statisztikának követnie kell a válság lefolyását, és segítenie kell a hatásainak mérséklésére irányuló döntéseket. A válság tényéből és folyamatából a statisztikának is le kell vonni a további teendőkre vonatkozó következtetéseket.

Az IMF statisztikai részlege 2008 decemberében tette közzé tájékoztatóját a globális pénzügyi válság statisztikai vonatkozásáról (*UNSC* [2009]). Ebben a következőt emelik ki: a jelenlegi helyzetben különösen fontossá vált, hogy a legfontosabb országok tekintetében a korábbinál nagyobb gyakorisággal álljanak rendelkezésre indikátorok. A G20 csoport igényeinek megfelelően, az IMF honlapján kialakítottak egy új adatgyűjteményt.¹

Az IMF anyaga rámutatott arra is, hogy a makrogazdasági és pénzügyi kockázatok jobb értékeléséhez bizonyos információs hiányokat is meg kell szüntetni. Ennek megvalósítására az IMF vezetésével, az ECB, az Eurostat, az OECD, az ENSZ és a Világbank szakértőinek részvételével munkacsoport alakult (Interagency group on economic and financial statistics).

Az OECD statisztikai igazgatósága műhelyvitákat, kerekasztal-beszélgetéseket szervezett elemzők és statisztikusok részvételével a további tennivalók kijelölésére. A rendelkezésre álló adatok gyorsabb publikálása érdekében az OECD tájékoztatói gyakorlatában tervez változásokat. Az országokban a háztartások jövedelmi helyzetéről (bérek, rendelkezésre álló jövedelem, megtakarítások) már rendelkezésre álló adatokkal kívánják bővíteni a honlapjukon közölt adatok körét. Emellett a pénzügyi

¹ Principal Global Indicators: <http://financialdatalink.sharepointsite.net/default.aspx>

szeztort tekintve nagyobb részletezettségű adatokat kívánnak közölni. Gyorsítani kívánják néhány fontos indikátor (például a termelékenység) megjelentetését (*Implication of...* [2009]).

Az ENSZ Statisztikai Bizottságának 2009. évi üléséhez kapcsolódóan két rendezvény is részletesen foglalkozott a gazdasági és pénzügyi válság következményeivel. Ezekben a statisztikusok képviselői mellett gazdaságpolitikusok, a nemzetközi szervezetek képviselői és elemzők vitatták meg a válság statisztikai vonatkozásait. A résztvevők támogatták az adatok jobb, átláthatóbb megjelentetésére irányuló törekvéseket. Egyetértettek abban, hogy a gyors előrejelzések bővítése kiemelkedő jelentőségű feladat. A háztartások és a pénzügyi szektor évközi statisztikájának fejlesztését hangsúlyozták. Középtávon a gazdaságstatisztika és az üzleti számvitel, az üzleti szabályozás kapcsolatát fontos fejleszteni. A válság hatásainak széleskörű nyomon követésére van igény, ami a gazdasági és társadalmi haladás komplex mérésének a szükségességére hívja fel a figyelmet (*UNSD-IMF-WB* [2009]).

Az Eurostat a válság kérdéseivel foglalkozó oldalt alakított ki honlapján,² amelyen a legfrissebb, a válság hatásait tekintve legfontosabb évközi adatok külön gyűjteménye mellett a pénzügyi statisztikára vonatkozó információk olvashatók. A lapon megjelennek az egyes országok válságkezelő intézkedéseivel kapcsolatos bizottsági döntések is.

Az Eurostat a válság statisztikai következményei közül kiemelt figyelmet fordít a kormányzati statisztikákra. Ez az Eurostatnak az államháztartási adatokkal kapcsolatos különleges felelősségével függ össze: az Eurostat állítja össze a Stabilitási és Növekedési Paktummal, a túlzott hiány eljárással kapcsolatos jelentést (EDP-jelentés).

4. A válságkezelő intézkedések költségvetési elszámolása

2008 őszén, a válság kitörését követően világszerte, így az Európai Unió tagállamaiban is a kormányzatok azonnali válsághárító-intézkedésekre kényszerültek pénzügyi rendszerük stabilitásának fenntartása érdekében. Ennek kereteit az októberi kormányfői találkozón született döntések teremtették meg.

Az amerikai másodlagos piaci válság kialakulását követően, az Eurostat már 2007 végén létrehozott egy munkacsoportot a banki kockázatok mérésének áttekintésére. 2008 őszén azonban a kormányzati támogató és mentő akciók elszaporodtak. A válsághárításra az egyes országokban eltérő konstrukciók jöttek létre. Mindez szükségessé tette, hogy a kormányzati lépések egységes statisztikai számbavételére megoldás szülessen. Ennek érdekében az Eurostat akcióttervet dolgozott ki (*EC* [2009b]).

² http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/finacial_turmoil/introduction

Az akcióterv abból indul ki, hogy a válságkezelés során hozott kormányzati intézkedéseket az ESA95 szabályai szerint kell elszámolni. Fontos megteremteni annak feltételeit, hogy a hasonló eseteket azonos módon kezeljék az elszámolás során. A tagállamok hatóságainak megfelelő információkkal kell ellátnia a nemzeti statisztikai hivatalokat, elősegítve ezzel, hogy a statisztika az egyes tranzakciókat körültekintően értékelhesse.

Az egyes esetek elszámolásához az ESA95 szabályainak megfelelő értelmezése szükséges. Ehhez a CMFB (Committee for Monetary, Financial and Balance of Payments Statistics) Task Force nyújt segítséget, amelynek feladata lett az ügyletek tipizálása, és az elszámolás módjára vonatkozó javaslattétel (CMFB [2009]).

A CMFB által kialakított tipológia a válságkezelő intézkedések formái alapján öt konstrukciót azonosított: feltőkésítés, kölcsön, garanciák, eszközök cseréje, eszközök vásárlása. Az állami intervenciókat négyféle intézmény hajtotta végre: központi költségvetési intézmény, központi bank, állami tulajdonban levő vállalat, újonnan létrehozott intézmény. A nemzeti számla elszámolási szabályainak érvényesítése szempontjából két kritikus módszertani kérdés körvonalazódott: hogyan kell érvényesíteni a besorolási elveket az állami tulajdonú és az újonnan létrehozott intézmények esetében, azaz mikor tekinthetők ezek a válságkezelő tranzakciókat végrehajtó intézmények költségvetési szektorba és mikor a magánszektorba tartozónak. E kérdésekre adott válasz nyilvánvalóan meghatározza az ügylet hatását a költségvetési hiány számításakor.

A másik kritikus módszertani kérdésnek a bajba került pénzügyi intézmények feltőkésítésének az elszámolása bizonyult. A támogatott intézmények várható további veszteséges működése mellett az állam által nyújtott tőkeinjekció egyszerű pénzügyi műveletnek tekinthető-e (ami nem számít bele a költségvetési kiadásaiba), vagy tőke-transzferként kell azt elszámolni, ami viszont kiadást növelő tétel.

A tagállamokban a válságkezelő kormányzati intézkedések sokféle formát öltöttek. Közös jellemzőjük, hogy eredményességük kockázata a válság turbulens piaci folyamatai között, jelenleg nem pontosan mérhető fel. Vissza tudják-e majd fizetni a bankok az állami hiteleket? Az állami garanciák lehívásra kerülnek-e, ha igen milyen mértékben? Milyen értékű jelenleg és hogyan alakul a jövőben az állam által átvett eszközök piaci értéke? Ezekre a kérdésekre jelenleg a statisztikai számbavétel során, a kiegyensúlyozatlan piaci viszonyok és gyors piaci változások körülményei között nem lehet megalapozott választ adni.

Az Eurostat 2009. július 15-én, a CMFB-vel történt konzultációk után hozta nyilvánosságra az állami intervenciók elszámolására vonatkozó döntését (EC [2009c]). Bár a tagállamok szakértői között nem alakult ki egyértelmű nézetazonosság (például a támogatást folyósító intézmények besorolásával kapcsolatban), az Eurostat döntését sürgetővé tette a 2008-ra vonatkozó EDP-jelentések közzétételének közelgő határideje.

Az Eurostat döntésének a lényege, hogy a nemzeti statisztikai hivataloknak az ESA 95 előírásainak szellemében, azt figyelembe véve kell értékelni az egyedi álla-

mi akciókat. Ebből kiindulva fogalmaz meg az Eurostat irányelveket az egyes ügylet-típusok értékeléséhez, az elszámolás módjának a meghatározásához.

Ez a megközelítés egyben azt is jelenti, hogy a válságkezelés során végrehajtott intervenciók kockázatértékelése alapelveit tekintve nem tér el a szokásostól. Az Eurostat döntése egyben annak elismerését jelenti, hogy a válság körülményei között végrehajtott kormányzati intézkedések következtében az országok költségvetésének kockázati kitettségét nem lehet megalapozottan számba venni, hiszen a kockázatok mértéke még nem kristályosodott ki.

Ugyanakkor az állami válságkezelő intézkedések nagyságrendje és elterjedtsége, valamint az átláthatóság követelménye szükségessé teszi, hogy a statisztika adjon kiegészítő információt azokról az ügyletekről, amelyeknek az államháztartási hiányra gyakorolt hatását a statisztikai elszámolás során nem tudta pontosan megbecsülni. Ennek érdekében a 2008. évre vonatkozó, 2009. szeptemberi határidejű EDP-jelentésekhez egy kiegészítő táblát kell a tagországoknak csatolni, amelyben az állami garanciavállalásra, a likviditást támogató kiadások mértékére és a speciális, a pénzügyi szektor válságkezelését végző intézmények műveleteire vonatkozó adatok szerepelnek.

5. A válság társadalomstatisztikai vonatkozásai

Az ingatlanpiac összeomlása az Egyesült Államokban, már a pénzügyi világválság 2008. szeptemberi kirobbanása előtt ízelítőt adott a pénzügyi válságfolyamatok társadalmi hatásairól. 2008 őszétől a pénzpiacok összeomlása világszerte azonnal széles társadalmi rétegeket érintett. Nemcsak a gazdagok, de a középrétegek, a nyugdíjasok megtakarításai is jelentősen vesztek értékükből. A pénzügyi válság továbbűrződése a reálgazdaságba a munkanélküliség növekedéséhez vezetett. Emellett a középréteg fontos csoportjának az önfoglalkoztatóknak is megingott a helyzete.

Az Európai Unió tagállamaiban ma még nem beszélhetünk szociális válságról, a pénzügyi-gazdasági válság szociális hatásai még nem bontakoztak ki. Az, hogy ez a hatás milyen lesz, nagymértékben függ a válság lefolyásától, tartamától, kezelésének sikerességétől. A jelenlegi ismeretek szerint szélesedik azoknak a köre, akiknek megélhetése veszélybe kerül. A megélhetési nehézségekkel küzdő háztartások körébe az újonnan munkanélkülivé válók és a bércsökkenést elszenvedő foglalkoztatottak családjai is felsorakoznak. Háztartások tömegének megélhetését veszélyeztetheti a korábban felhalmozott adósságok törlesztése, amit a háztartási vagyonelemek leértékelődése is kísér. A válság hatására csökkenő infláció jelenthet egyedül könnyebbéget a fogyasztási szint fenntarthatóságában.

A rászorultak számának növekedése, a pénzügyi/gazdasági válságelhárítással kapcsolatos jelentős kiadások miatt, túlfeszített költségvetési helyzetben éri a kormá-

nyokat. Ugyanakkor a háztartások hitelkonszolidálására vonatkozó azonnali intézkedések mellett a sebezhetővé váló társadalmi csoportok támogatása is napirendre kell kerüljön. Melyek ezek a rétegek, miért váltak sebezhetővé? Erre várnak a társadalompolitikusok választ a statisztikától.

A válság szociális hatásaira több forrásból is nyerhetők adatok: a munkanélküli segélyben részesülők, a szociális ellátásra jogosultak, illetve az azt kérelmezők, a közüzemi számlákat nem vagy késve fizetők, a nem fizető banki adósok. Ezek az adatok azonban csak a tendenciák felismerését segítik. Nem adnak képet a kor-, nem- és terület szerinti összetételről. Emellett ezek egyénekre vonatkozó adatok és nem mutatják a családok, háztartások helyzetének változását.

A szociális kirekesztettség, a szegénység mérésére a statisztika háztartási felvételei biztosítják az adatokat. Az Európai Unió statisztikai rendszerében a háztartási költségvetési és az ún. SILC-felvétel biztosítja a háztartási jövedelmekre, a jövedelemegyenlőtlenségekre, a szegénységi küszöbre és a szegénységi kockázatra vonatkozó adatokat.

A válság társadalmi hatásainak, valamint a társadalomstatisztikára vonatkozó adatigények változásának a megvitatására 2009 márciusában az OECD kerekasztal-megbeszélést szervezett (*OECD [2009a]*). Ennek legfontosabb megállapítása az volt, hogy a statisztikai adatgyűjtésekből jelenleg rendelkezésre álló információk nem alkalmasak az aktuális folyamatok követésére, hiszen a szükséges adatok csak másfél-, kétéves késéssel állnak rendelkezésre. A SILC-felvétel éves gyakoriságú. Az adatok publikálásra való előkészítése (validálás, imputálás), a felvétel panel jellege miatt időigényes folyamat.

Az adathiány feloldására több megoldási javaslat is felvetődött. A SILC-felvétel almintájára vonatkozó adatközlés a felvétel elemszáma miatt nem járható megoldás. Bizonyos kulcsindikátorok gyors publikálása jöhet szóba. Ezzel kapcsolatban az EUROSTAT jelenleg egyeztetéseket folytat. Az évközi adatfelvételek, a munkaerő-felvétel kiegészítése, illetve panel jellegének erősítése is felvetődött. A rendelkezésre álló statisztikai adatok összekapcsolásával és mikroszimulációs modellek használatával is fel lehetne tárnai a gazdasági folyamatok társadalomra gyakorolt várható hatásait. Ez pótolhatná a friss adatokat és segítséget nyújthat a társadalompolitikusok számára.

6. Nyitott módszertani kérdések

Jelenleg még nincs válasz arra, hogy a válságfolyamat melyik fázisában vagyunk. A pénzügyi-gazdasági válságnak alig egy éves múltja ismert, és csak rövid távú hatásait tudjuk észlelni. A turbulens pénzügyi és gazdasági folyamatok, az előre jelezhető

társadalmi hatások már jelenleg is számos statisztikával kapcsolatos kihívást hoznak magukkal és ezek száma is minden bizonnyal szaporodik majd. E kihívások többségét azonban még csak megfogalmazni tudjuk, megoldásuk időt, nemzetközi együttműködést, statisztikai innovációt igényel.

A válság hatására új aktualitást kapott a statisztika örök dilemmája: a gyorsaság vagy a pontosság kapjon prioritást az adatok publikálásakor? A felhasználók a válság folyamatának gyorsaságára hivatkozva sürgetik az adatok mielőbbi publikálását. A gazdaságpolitika a korai előrejelző-rendszerek kiépítésében érdekelt és ehhez új megoldásokat vár a statisztikától.

A válság statisztikai következményeit elemző szakértők több megoldási lehetőségre utalnak, amelyekkel gyorsítani lehet az adatok megjelenését: az egyidejű (tárgyidőszak alatt végrehajtott) adatfelvétel, a gyorsbecslések korábbi közlése, a közzelítő változók és a modellszámítások alkalmazásának kiterjesztése, az adminisztratív adatok szélesebb körű használata.

Az adatok megjelenését sürgető igények mellett sem várható gyors döntés az adatközlések határidejének rövidítésében. Több szakértő is óvatosságra int: a gyorsabb adatközlés csak több becslés alkalmazásával készíthető, és ez rontja az adatok minőségét. Hozzátehetjük, hogy a hosszú idősorokra támaszkodó modellek alapján készült becslések relevanciája különösen kérdéses a napjainkra jellemző váratlan és gyors változások idején. A „gyors, de szennyezett” adatok félre informálhatják a felhasználót, hasznosságuk megkérdőjelezhető, állapították meg a válság társadalomstatisztikai kihívásaival foglalkozó szakértők az OECD rendezvényén.

A válság eddig feltárt okai és a már ismert lefolyása több szakstatisztikai területen új adatigényeket vetett fel. Ezek közül néhány rövid távon felmerülő adatigény kielégítése egyszerűnek mutatkozik. Ilyenek az ingatlanárakra, a jelzálogpiacokra, az autópiacon vonatkozó bővebb információk.

A válságot előidéző tényezők azonban a statisztikai adatokra vonatkozó igényeket hosszú távon is megváltoztathatják. Ez mindenekelőtt a pénzügyi szektor statisztikájára vonatkozik. A pénzügyi intézményekre vonatkozó adatgyűjtés tartalma és köre minden bizonnyal jelentősen változni fog. Ezt a változást azonban meg kell előznie a pénzügyi válság mögött álló pénzügyi tranzakcióknak az elemzése. A nemzetközi pénzügyi ellenőrzési és felügyeleti rendszer megújulásával egyidejűleg várható a pénzügyi intézmények adatszolgáltatási rendszerének az átalakulása is.

A jelenlegi makrogazdasági folyamatokban felbukkanó új jelenségekkel kapcsolatban nyilvánvalóan felmerül a kérdés: nem szorul-e azonnali revízióra a frissen korszerűsített nemzeti számla rendszer, az új SNA (és ESA). A nemzeti számlák fejlesztésével kapcsolatban a szakértők egyetértettek abban, hogy a mutatók adathiányok megszüntetése további kutatásokat igényel. További vizsgálatot igénylő elszámolási kérdés a pénzügyi eszközök értékelése, az intézmények szektorális besorolása, a tőkeinjekciók elszámolása.

Jelenleg a gazdasági folyamatokat a válság nyomán gyors változások jellemzik. Ezek átalakítják a korábbi szerkezeteket, megoszlásokat. A válság és majd a gazdasági felépülés időszaka szükségszerűen strukturális változásokkal jár együtt. Ez a statisztikai idősorok összehasonlíthatóságát rontja. Emellett a gyors strukturális változások az évközi adatok minőségére is hatással vannak, hiszen számos statisztikában a megelőző időszak szerkezetével súlyozzuk a friss adatokat. Az ebből eredő torzítás kiszűrésére ma még nincs gyakorlat.

A külkereskedelmi forgalom példátlanul gyors zuhanása a jelenlegi válság egyik legfontosabb jelensége volt és megmutatkozott mind a termék, mind a szolgáltatás külkereskedelemben. A visszaesés általános oka ismert: a pénzpiacokat jellemző bizalomvesztés a külkereskedelmi ügyletek finanszírozását is ellehetetlenítette. A külkereskedelmi statisztika hagyományos közlési módja, a termékenkénti és országonkénti bontás azonban nem ad elegendő információt a folyamatok mélyebb elemzéséhez és például a célzott növekedésösztönző lépések meghatározásához. Információk hiányoznak arról, hogy a termelési-értékesítési lánc egyes fázisaiban mekkora a visszaesés, és partnerországokénti bontásban a kétoldalú forgalmon belül milyen a változás iránya terméksoportonként. Ezek a felhasználói igények minden bizonnyal beépülnek majd a külkereskedelmi statisztika területén – a globalizáció kihívásai nyomán – már elindult fejlesztési folyamatba.

A gazdasági és pénzügyi válság megjelenését követően szükségszerűen a pénzügyi és makrogazdasági folyamatokra vonatkozó adatok váltak a legizgalmasabb információkká. A válságkezelés a pénzügyi területen kezdődött, de igen hamar megjelentek a nemzetközi szervezetek (EU, OECD) komplex stratégiái a sokrétű válsághárításra. Az OECD válságkezelési stratégiája, amely 2008 decemberében készült, az azonnali mentőintézkedéseket üdvözölve már hangsúlyozza a hosszú távú növekedés fenntartásának szükségességét (OECD [2009b]). A „fenntartható kiút a krízisből” jelszava azt jelenti, hogy a gazdaságpolitikának nem szabad a válság idején sem megfeleledkezni egyrészt a mentőintézkedések hosszú távú hatásairól, másrészt a hosszú távú és fenntartható növekedést biztosító reformokról.

Mindez a statisztika számára azt jelenti, hogy a felhasználók körében csak időleges jelenség lehet a rövid távú konjunktúramutatókra irányuló mindent elsöprő érdeklődés. A gazdasági szerkezet, az innováció, a termelékenység, a környezetbarát beruházások alakulása a középtávú stratégiák homlokterében áll. Emellett az egészségügy és az oktatás helyzete tekinthető a fejlett világ fejlődésében kulcsterületeknek. A statisztikai adatok komplexitása iránti igény középtávon is fennáll. A válságfolyamatok elültével – a gyorsaság iránti mindenkori felhasználói elvárás mellett – újra felerősödik a mind szélesebb körű statisztikák iránti igény, újult erővel folytatódik a komplex mutatószámrendszerek (innovációs készség, termelékenységmutatók, fenntartható fejlődés, jólét, társadalmi haladás) kialakítása.

Irodalom

- BURGI-SCHMELZ, A. [2009]: *Responding to the Financial Crisis. Official Statistics and the Impact of the Global Financial Crisis*. United Nations Statistics Division, International Monetary Fund, World Bank. New York. http://unstats.un.org/unsd/statcom/statcom_09/seminars/global_financial_seminar/Global_financial_seminar.htm
- CMFB (COMMITTEE FOR MONETARY, FINANCIAL AND BALANCE OF PAYMENTS STATISTICS) [2009]: *Background Document for the CMFB on the Statistical Accounting Consequences for Government of the Financial Turmoil*. <http://www.cmfb.org/>
- EC (EUROPEAN COMMISSION) [2008]: *Data for Short-Term Economic Analysis*. 7. sz. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-BJ-08-007
- EC (EUROPEAN COMMISSION) [2009a]: *Eurostatistics. Data for Short-Term Economic Analysis*. 7. sz. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-BJ-09-007
- EC (EUROPEAN COMMISSION) [2009b]: *Statistical Accounting Consequences of the Financial Turmoil*. European Statistical System Action Plan. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/financial_turmoil/ess_action_plan
- EC (EUROPEAN COMMISSION) [2009c]: *The Statistical Recording of Public Interventions to Support Financial Institutions and Financial Markets During the Financial Crisis*. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/collections/news_releases
- Implications of the Crisis for Statistics: Towards an OECD Work Plan* [2009]. Munkaanyag.
- MELANDER, A. ET AL. [2009]: *At a Turning Point? Assessing the First Positive Signals for the Euro-area Economy*. ECFIN Economic Brief. 4. sz. European Communities. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15663_en.pdf
- MNB (MAGYAR NEMZETI BANK) [2008]: *Jelentés az infláció alakulásáról*. Időközi felülvizsgálat. http://www.mnb.hu/engine.aspx?page=mnbhhu_inflacio_hu
- OECD (ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT) [2008]: *OECD Composite Leading Indicators*. http://www.oecd.org/document/30/0,3343,en_2649_34249_41004574_1_1_1_1,00.html
- OECD (ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT) [2009a]: *Monitoring the Effects of Financial Crisis on Vulnerable Group of Society: OECD's Roundtable Discussion Forum*. http://www.oecd.org/document/2/0,3343,en_2649_33933_42507906_1_1_1_1,00.html
- OECD (ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT) [2009b]: *OECD Strategic Response to the Financial and Economic Crisis*. http://www.oecd.org/document/24/0,3343,en_2649_34487_41707672_1_1_1_1,00.html
- PINK, B. [2009]: *Official Statistics and the Global Financial Crisis. High Level Forum „Globalization and Global Crisis”*. UNSD. New York. http://unstats.un.org/unsd/statcom/statcom_09/seminars/High_level_forum_2009/High_level_forum_2009.html
- UNECE (UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE) [2009]: *Why Official Statistics Did not See the Financial Crisis Coming-Lessons to be Learned*. <http://www.unece.org/stats/documents/2009.06.ces.htm>

UNSC (UNITED NATIONS STATISTICAL COMMISSION) [2009]: *Statistical Issues Arising from the Current Global Financial Crisis. Supporting Document of the IMF*. High Level Forum „Globalization and Global Crisis”. UNSD. New York. http://unstats.un.org/unsd/statcom/statcom_09/seminars/High_level_forum_2009/High_level_forum_2009.html

UNSD–IMF–WB (UNITED NATIONS STATISTICS DIVISION–INTERNATIONAL MONETARY FUND–WORLD BANK) [2009]: *Final Minutes of the Meeting. Official Statistics and the Impact of the Global Financial Crisis*. New York. http://unstats.un.org/unsd/statcom/statcom_09/seminars/global_financial_seminar/Global_financial_seminar.htm

Summary

The article gives an overview of how the economic and financial crisis exploded in 2008 affects or can affect the demands related to statistical data production. It states that the fact that the crisis was not foreshadowed did not depend on the lack of available statistical data. At the same time, the processes of the crisis mainly as regards the financial sector brought the attention to the necessity of expanding statistical data collection. The article presents the initiatives taken by international organisations. It deals more in detail with the budgetary accounting of crisis management measures and the measurement of the social implications of the crisis. The author presents the already recognized statistical challenges arising from the crisis, mentioning also that at the present stage most of them can only be formulated, their solution will need time, international cooperation and statistical innovations.